

RECORD D'INGRATITUD I DE COM ES FORMEN CERTES FAMÍLIES, I CARÀCTER QUE S'HERETA

RESUM

Edició d'un text inèdit d'Antoni Vidal i Verdaguer recuperat de l'arxiu de la família Rosell-Mir, que tot aprofitant l'anècdota de l'execució pública d'un malfactor aprofita per entrar a fons i deixar referència detallada de les trifulgues entre la família Vidal i la família Freixas, com a resultat d'esdeveniments econòmics sobre els quals incidí directament la Guerra del Francès. Amb una prosa marcadament assumible pel temps de la seva redacció, manté la característica finalitat didàctica i moralitzadora, amb episodis que ens són ara més coneguts en base a la recent edició d'un estudi sobre la família Vidal Verdaguer. Hem transcrit el text tot normalitzant-lo d'acord amb els criteris que són habituals en aquest tipus de documents, especialment pel que fa a grafies incorrectes, ús de majúscules i criteris de puntuació.⁽¹⁾

ABSTRACT

This is the appearance of an unpublished text by Antoni Vidal i Verdaguer that was retrieved from the Rosell-Mir family archive. The text takes advantage of an anecdote relating the public execution of a criminal to go into the details of the disputes between the Vidal and the Freixas families as a result of economic affairs directly related to the "Guerra del Francès" (The French-man war). The text offers a markedly assumable prose considering the times in which it was written; it keeps the typical moralizing and educational goal with some episodes that we can now grasp much better thanks to the recent publication of a survey on the Vidal Verdaguer family. We have transcribed the text while standardising the language according to common criteria used in this type of documents, especially regarding incorrect spellings, the use of capital letters and punctuation marks.⁽¹⁾

Era el dia 17 d'abril de 1817 i tocaven les 6 de la tarda, hora en què arribava a esta vila, tornant de sa forçada emigració a Barcelona, la família Vidal i Verdaguer composta de mos pares estimadíssims D. Gaetano i D. Paua i de mes germanes Maria-Antònia, Rosa, Gaietana i Dolores, amb mi, nascut al mig de les quatre. Veníem en la galera de l'ordinari Manel Güell i Capdevila, dit Roses, i a gran distància ens sortiren a rebre los bons amics senyor Francisco Soler, apotecari, i Miquel Sivellà i Jover, espardenyer, amb sa muller Teresa Graells, que ens acompanyaren a la casa petita de D. Felip Güell i de Alemany, situada en lo carrer dels Ferrers, pròpia avui dia de la

senyora Josepa Huguet, viuda de Anton Olivella i Albornar, al costat de la gran que comprà lo metge D. Francesc Sala i Ferrer. Ells ens afavoriren de quants utensilis i demés que sol faltar quan un trasllada el domicili, i seguirem amb la bona amistat que sempre ens havem professat, amb lo primer des de la infància dels pares i algo parent, i amb lo segon com a company de negocis i ocupat en la provisió d'utensilis a l'Exèrcit antes i després de l'emigració.

No es passà molt temps i es digué que venia el botxí de Barcelona, Dieguet, per donar assots a un lladre anomenat Miquel, natural de Torrelles de Foix, a qui tothom coneixia en Vilafranca perquè, sent molt bon mosso i no dolent encara, havia perseguit per amors a D. Cayetana Mascaró, muller del doctor en medicina, el savi D. Mariano Castelltort, i per això, moguda nostra mare de curiositat i perquè ens servís d'exemple, volgué fer-nos sortir al balcó quan l'assotaven per més que la pobre Dolores, que sols tenia vuit anys, li pregava no l'obligués a veure-ho perquè es moriria.

Això, ocorregut quan jo no en tenia més que dotze, fa que molt impressionat em recorde de tot, lo mateix que si ara ho vegés.

Junt al botxí, l'estira cordetes anava tenint la corda amb la que el delinqüent estava lligat dalt d'un burro tordillo rebent los sis-cents assots a què fou condemnat de tants en tants a cada cantó dels carrers per on passava amb la comitiva. Esta es componia d'agutzils i mossos d'esquadra, sent un d'estos un tal Agustí Campllonch, fill d'una bona casa de prop Girona, que després es casà amb Francisca Rius, filla d'un pobre cafeter d'esta.

No per això diré que fossin mala gent, però sí molt baixa, puix tenia un germà (el gran o l'hereu que diuen a Catalunya) que era un gran tambor en l'exèrcit i Milícia, i per anyadidura baratero: en fi, lo més acabat tahir i cul de taverna com se sol dir. La mare era una bona dona, ordinària, de geni imperatiu, pel qual motiu la coneixien els concurrents al cafè per lo nom de "Governador", a pesar de ser casada en segones núpcies amb lo Sr. Miquel Juvany, dit Gardela, i de tenir un fill, Ramon Rius, que fou sabater i avui casat amb Antònia Uregia, marmanyera.

Retirat Agustí Campllonch del servei de les esquadres, plantà una botiga d'adroguer en la casa de D. Pere Batlle, en la plaça Major o de la Constitució, i allí, afavorit per lo despatx que tenia i per lo joc a què era summament aficionat, replegà algun capital, amb que pujà la família essent ja viuado de sa muller Francisqueta (que havia sigut dida del meu fiol de confirmació, D. Francisco Cuscó i Pons, metge en el veí poble de la Granada) i de qui tingué un noi dit Bonifaci i una noia que es diu Antònia que portava i despatxava a la botiga, mentre que el noi estudiava per advocat.

A més, havent l'Agustí Campllonch heretat de sa família, al poc temps, tancà la botiga; i casà l'Antonietta amb el fideuer de fora, que així era conegut Pau Martorell i Rovira, per ser aquest son ofici, a part del negoci que tenia en fusta i lo comerç d'aiguardent amb la casa de Font, dit Pineu, de Vilanova.

La família de Martorell era d'honrats menestrals que, encara que fideuers, tenien propietats i un oncle doctor en teologia a qui he conegut molt, anomenat doctor Pau Martorell, beneficiat de la comunitat de preveres de esta vila i una parentela molt lluïda, tots menestrals.

Afortunat Martorell en lo comerç d'aiguardents, deixà el negoci de fusta i l'ofici de fideuer. Tingué amb sa muller Antonieta Campllonch dos filles, Eulàlia i Ramona, i un fill, Joaquim, als quals donà una bona educació; bé que mai deixà el trajo de menestral, a excepció del noi, que tingué que fer-ho des del moment que es dedicà a l'estudi de ciències exactes, en les que arribà a prendre lo grau de doctor; satisfacció de què no pogué gosar son pare per haver mort jove i cursant encara. L'apadrinà en l'acte del Doctorat mon fill D. Gaietà Vidal i Valenciano, llicenciat en Dret i doctor en Literatura.

Com hem dit, el fill de l'Agustí Campllonch, Bonifaci, arribà a ser advocat, i sent molt jove era liberal molt exaltat, tant que en agost de 1837, havent succeït que a Valls mataren els facciosos a uns quants milicianos que tornaven de prestar el servei de descoberta a la matinada, sortint de repent del Lladó o Convent dels Caputxins, que estava sens frares i tancat, donant-los horrorosa mort, exaltats els ànims al arribar la notícia de tan terrible desgràcia, ell, dit Bonifaci, acompanyat de son amic D. Anton Fontanals i Miret, i de varis individus de la companyia de caçadors de batalló d'Infanteria 14 lleuger, que era el d'esta vila, pegà foc al convent, de quals resultats es tirà a terra, així com l'adoberia d'en Janer, l'hort del Posas i tots los edificis que hi havia fora de les muralles i fosos.

Després fou promotor fiscal de Balaguer, havent casat amb Francesca Parés i Miró, filla del Sr. Josep Antoni Parés i Muxí, procurador que fou de esta cúria, fill del sastre Muxí, casat amb D. Maria Miró i Deop, filla del doctor en Drets D. Vicens Miró, advocat de fama en esta població, i de la senyora Paula Deop, filla d'un cirurgià que hi hagué en la mateixa.

Gran era l'amistat que es professava la família del Dr. Vicens Miró amb mos pares i ni un dia faltaven a la tertúlia de casa. Dedicat completament al despatx de sa professió, descuidava el cuidado de l'educació de sa família, consistint en dues noies anomenades Pauleta la major, i la dita Marieta, i un noi que es digué Patrici per haver nascut en lo dia que la Església celebra est sant, i havent promès son pare que si tenia un noi l'imposaria el sant del dia. No li agradava molt lo de Patrici, tant que al mirar el calendari digué naturalment: "maleït sia, quin nom!". Mes això sens malícia, sinó per expressar son desig de que hauria volgut fos més bonic; amb tot la gent del poble baix atribuïa a la maledicció la desgràcia que tingué son fill.

Gran fou, immens, puix traviés com era el Patrici fins a l'extrem de ser temut en totes les cases que freqüentava amb sa família, tingué la desgràcia que se li morís lo pare, quedant al cuidado d'un oncle seu, lo Rnd. P. Miró, que era el P. Procurador del Reial Monestir de Montserrat en Barcelona (frente a l'Aduana), home molt considerat per son talent i, d'altre, oncle germà de monjo que es deia D. Josep Miró i de Vitali, procurador de número i del col·legi del tribunal de esta vila, més conegut per pare Miró, los quals, no podent contenir lo geni viu i traviés del seu nebot Patrici, ni molt menos sa desgraciada mare, de disgust en disgust, i després d'haver fet, essent encara noi, lo primer robo de consideració en la casa de sos pares (que és avui en dia de mon fill Eduard) consistent en l'anell de bodes de ma mare, de crescut valor i que es pogué recobrar, arribaren a l'extrem de veure-lo entregat a la vida airada, servint als reis estrangers quan fugia de la persecució de la justícia; i per fi sotmès una i diferents vegades a ella, tingué de sofrir tot lo rigor de la llei, a pesar dels molts empenyos que li proporcionava son bon naixement i relació de família; de manera que al veure's en la R. Sala del Crimen, de la R. Audiència de Catalunya, en Barcelona, lo procés que se li formà com a capità de lladres facinerosos tenint per tinent un tal

Nas, assistint al Tribunal sentenciador un cèlebre Magistrat que li era cosí o parent, segons així tinc pressentit, al veure que se l'anava a condemnar a mort infamatòria; Oh! Força de l'honorat!; Bull de sang! Arrancant un parell de pistoles digué que la una es dispararia sobre el cap del primer jutge que firmés i l'altre sobre el seu cap, que se l'embarqués i fes perdre, però que no se'l matés per mà del botxí, perquè no podria sofrir tan gran deshonra.

Penetrat el tribunal del dolor d'aquell bon Magistrat, procurà calmar sa pena i deixant lo fallo per altre dia, es pronuncià en sa absència, condemnant al Patrici a mort en garrot, anant a suplici (com a noble, puix era fill d'un advocat) muntat en una mula, i al Nas i altre lladre a la forca, que era suplici vil, i després a tallar-los la mà, per posar-les en punts on s'havia distingit per grans maldats. Més no fou encara això el pitjor: no fou suficient la pèrdua del cos, sinó també la de l'ànima, puix contaminat el Patrici de màximes herètiques i protestants servint a diferents nacions, no es volgué reconciliar amb l'Església per rebre els Sants Sagraments de confessió i com-bregar estant en capella per anar a morir. En va hi anaren a pregar-lo vàries persones distingides, molts prelats, entre ells el senyor Parrella, abat de St. Pau, i el mateix senyor bisbe, D. Pau Sicart, puix si bé els rebia amb gran afabilitat i cortesia, es negava a ses persuasions dient-los que per sa tranquil·litat li bastava la imatge de Crist crucificat que tenia en la mà i un llibre de devocions que llegia amb freqüència, despedint-se de tots donant-los gràcies per l'interès que per ell prenien. Res hi valgué per convèncer-lo, tot fou inútil.

Arribada l'hora fatal, fins sos companys de desgràcia li demanaren que per Déu es confes-sés, que si ho feia es deixarien tallar la mà de viu en viu en lloc de després de morts, i li pregaven amb abundants llàgrimes aquells que tan empedernits havien tingut sos cors; més ell, inflexible, es reia de ses debilitats i tonteries, com així les qualificava, i pertinaç fins a l'extrem, vestit amb sa túnica pujà amb esperit en la mula i cloent la trista processó no es veia en tot lo curs més que una muralla de gent cridant: "Patrici: confessa't, fes-ho per Déu!" i ell, desentenent-se de tot, al passar pel carrer de la Boira (puix que la presó era a la plaça del Rei) i veient en sa botiga de barreter o sombrerer a N. Bober, que era d'esta vila, el saludà dient-li: "Adéu, Bober, memòries als vilafranquins". Aquell home s'averkonyí, es quedà mort i ficant-se dintre arrencà un gran plor al veure sa impertinència i li causà un gros trasbals.

Per últim, arribat a l'explanada, vegé amb sang fred com penjaren a sos companys, com altres els passaren per sota la forca, per luego encadenar-los i anar a presidi, i baixant de la mula i pujant al tablado del garrot entre els crits incessants de "Confessa't, Patrici, confessa't per Déu!", amb gran serenitat s'assentà en lo terrible banc de l'expiació i provant-li el Dieguet (així anome-naven al botxí) lo corbatí de ferro amb què l'havia de matar, sens dubte per donar més temps i lloc per l'arrepentiment, Patrici li digué: "és alt, posa-hi lo capot", i després d'alçar-se perquè així ho fes, tornà a sentar-se sobre d'ell i estant ja a la mida li digué el botxí: "encara hi ets a temps", a lo que Patrici li respongué arrogantment: "compleix ton ofici i calla!". Esta fou l'última paraula que digué aquell infeliç desgraciat, puix donant volta al fatal instrument quedà agarrotat. En aquell instant un terrible crit d'horror es despreguè de la boca de tots los circumdants, que per cert eren infinits rodejant el patíbul per pregar-li per sa salvació, i d'este mode terminà la vida aquell com-patrici entre quatre i cinc de la tarda del dia 26 de gener de 1820, festivitat de santa Paula, mentre la bona mare, ignorant de tot, la celebrava en esta vila.

Retirada aquella immensa multitud amb gran tristor al considerar la vida i mort de l'impenitent, s'apoderà la Congregació de la Sang de N.S. Jesucrist, que assisteix a les execucions baix lo nom dels Desemparats, establerta en la Parroquial Església del Pi, dels cadàvers dels penjats, i deixà el de l'agarrotat fins a la nit en què en un carro se l'emportaren los presidiaris per soterrar-lo, segons veu pública, en l'arena prop lo Canyet, lloc destinat per les bèsties mortes, convertit avui part en l'actual cementiri i part en Poble Nou, per haver mort indignament i no merèixer son cos sepultura sagrada.

Llarg temps quedà gravada en els cors dels vilafranquins aquella exemplar tragèdia, compadeixent a sa pobre mare i germana i amb tanta prudència es portaren que la primera pogué acabar sa llarga existència en la convicció que el Patrici era a l'estranger, puix era nom que no es pronunciava i que, per consegüent, no s'anomenava parlant amb la família. Sa germana Pauleta casà amb D. Carles Salvador, secretari del governador militar i polític del corregiment del Penedès, i son fill és l'actual relator de l'Audiència D. Carles Salvador i Miró, home probo i intel·ligent en sa carrera.

Abans de tot i de poder continuar mon propòsit en esta tarea, considero deber meu fer constar que el desdixat Patrici era jove, d'arrogant figura, bellíssim model, amena conversació, capaç d'enganyar al més expert, i que li dec, tal vegada, els millors consells que he rebut en ma vida, perquè quan per encàrrec de ma senyora i bona mare li anava a portar notícies, a la presó, de l'estat de la seva causa, ell em donava rosquilles i altres dolços i llepoleries i em deia que fos bon minyó, que cregués al pare i a la mare, que ell per això es trobava tancat, i que no els fes enfadar. Així m'ho deia els anys 1815 i 1816, i després de lliberat unes vegades i de fugir altres del càstig que l'esperava, per sos passos comptats caminà al suplici al cap de cinc anys sens saber valer-se dels avisos que em donava, ni dels que rebia de ma mare, de son defensor Dr. Baldrich i fins de sa estimada, l'Angeleta.

* * *

Després de tan llarga digressió tornem la vista al principi per venir a parar al record d'ingratitud. Allí es fa menció d'haver sofert una família una forçada emigració, com en efecte ho sigué durant la Guerra de la Independència en la ciutat de Barcelona des d'últims de l'any 1808, a principis o millor mediats de 1814 en què els francesos tingueren que evacuar l'Espanya. Allà passaren mos bons pares amb tota la família tota sort de privacions: sens quasi recursos, per haver tingut que abandonar sos béns que ens segrestaren los espanyols, com afrancesat, sens ser-ho; i oprimat i vexat pels francesos com a brigat⁽²⁾ per ser addicte a sa idolatrada pàtria; de manera que ho passava molt estretament, en particular quan anglesos i espanyols units bloquejaren aquella capital impedit l'entrada de viurers i tota altra classe de socors. Aleshores es veien les majors misèries; per tots paratges es presenciaven escenes les més tristes i doloroses: aquí un que queia desvalgut, allà una mare a qui se li moria un fill de ses entranyes sens poder-lo auxiliar i per los passeigs, carrers i muralles no se sentia altre plany que el traspassador crit de "tinc gana!", "tinc fam!", "em moro!"... Això no es pot descriure.

Al mig de tantes penes comparegué fugitiu i desvalgut lo doctor Mariano Castelltort, pare del l'actual Dr. D. Joan, parent de casa Verdaguier i íntim amic de mes pares, que perseguit pels espanyols i desolat, sens emparo, venia a refugiar-se en nostra casa. No hi havia d'haver res en

ella per no obrir-li els braços, per emparar-lo en sa desgràcia; i allí es quedà a mitigar les penes, fins i tant que pogué marxar amb alguna seguretat personal per arreglar a força de diners amb los tribunals Espanyols la causa que se li formà d'infidència,⁽³⁾ costant-li moltes lliures per evitar una injusta sentència de força; que tan fàcilment s'aplicava en aquells infortunats temps. Però Castelltort fou sempre un bon amic i sempre es recordà dels favors que antes li havia dispensat la família Vidal al mig de ses desgràcies, i fou íntim de casa fins que morí en la sua pròpia en esta vila en braços de ma estimada mare a ...⁽⁴⁾

No així D. Joaquina Freixas i Mascaró, muller del D. Lluís Freixas i Blanch, advocat que fou d'aquesta vila, ni molt menos son fill Lluís Freixas i Mascaró, perquè havent aquest vingut amb son pare a refugiar-se a Barcelona fugint del furor del poble que el tenia per infident⁽⁵⁾ a la pàtria, els admeteren mos pares en sa casa i companyia sens que els exigissin retribució alguna, puix que venint fugitius pocs diners portaven, bé que mon pare recordà a D. Lluís les crítiques circumstàncies en què es trobava i que, prevenint tota eventualitat, desitjava que tan luego com aquelles millorassen es recordés que l'assistia en ocasió que tot ho necessitava per a sa numerosa família, composta de sa muller, cinc fills, sa cunyada Úrsula Verdaguer i dos criades (una de les quals, la cambrera, era la Paula Malla, que casaren amb lo fabricant Sr. Segimon Mir, mare de la muller de D. Joan Olivella i Batlle de mal record per a mon fill Eduard i mon cosí Carles Saquetti, als qui estafà 216 duros al primer i 211 al segon, de vi que vengué d'un i altre, o sia de ma germana Dolores, que feu hereu a dit mon fill, fugint des de luego a Rio Janeyro, Capital del Regne o Imperi del Brasil, on actualment es troba amb sa família) i demostrant-se en gran manera agraït al bon acolliment que trobava, li prometé no sols pagar-li, dic mal, recompensar-li el gasto que li causava amb son fill Lluïset, sí que retornant-li el vale real de 300 pesos amb sos interessos que li havia deixat, tan luego com pogués tornar a Vilafranca o li permetessin les aflictives circumstàncies que passaven.

Allí estigueren dits pare i fill Freixas jo no sé quan temps; però no seria tan poc, puix em recordo que amb aquest anàvem a estudi en casa de un tal monsieur Salette, que el tenia en lo segon pis de casa Cornet, avui Inglada, cantonada als carrers del Pi i dels Boters, on jo aprenia a llegir i ell gramàtica francesa perquè era ja gran, de manera que em dava la mà i no ens acompanyava cap mestre; i que fent-se llarga sa estada en casa i apremiant la falta de recursos, la pobre de la mia mare instava el pare fent-li present nostra precària situació, que la caritat ben ordenada comença per si mateix i que per lo tant digués al Dr. Freixas que se n'anesse amb lo seu fill de nostra casa perquè no podíem socorre'ls més temps. Trista era la comissió, en extrem tendre el cor del meu pare per desempenyar-la; amb tot, com que la necessitat no té llei, l'indicà la urgència que ens apremiava, i el Dr. Freixas, fent-se càrrec d'ella i repetint ses promeses de recompensar-li els favors, li digué que es feia càrrec de la raó, però que es penetrés que ell a ningú coneixia en Barcelona, que si aleshores se'n tornava a Vilafranca perillava sa existència i que per Déu li demanava prengués un poc de paciència i que li assegurava aprofitaria la primera ocasió que se li presentés per tornar-se'n, encara que fos amb perill.

No desitjaven tampoc mos pares sacudir-se a tanta costa d'aquell gravamen, i després d'algunes setmanes, complint D. Lluís la oferta d'entornar-se'n i renovant novament ses promeses de remunera'ls l'acollida que havia trobat en casa Vidal i tornar lo que ens devia, marxà del mode que pogué amb son fill Lluïset a sa ordinària habitació en esta vila en la que visqué amb gran i continuat sobresalt per les amenaces dels que el tenien per afrancesat o caragirat, com els deien

en aquell temps als que eren, o es creien que eren, addictes als maleïts francesos. Mes ai!, que no en va presagiava la desgràcia.

Poc temps passà i corregué la veu de què la divisió espanyola manada per lo general Caro havia entrat a Vilafranca atacant set o vuit-cents homes que hi havia acuartelats pertanyents a sa guarnició, i estaven en ella amb lo major sosego, quan de repent es veieren circumval·lats de tropes espanyoles. De prompte es pensaren que els primers tiros provindrien dels sometents que tots els dies els venien a entretenir per fer-ne caure algun de tant en tant; però gran fou sa sorpresa quan vegeren que de tots punts voltant la població n'acudien tants que tractaren de fer-se forts i resistir-se dins lo cuartel. D'ella participà lo Dr. Freixas, puix temerós que algú li volgués mal delatant-lo al general espanyol per afrancesat si arribaven a entrar, i segur que en est cas tindria una gran desgràcia, i més encara que resistint-se la guarnició francesa se salvaria perquè vindrien forces invasores a salvar-la, obligant a la fuga a la divisió del general Caro, cometé la impremeditació de refugiar-se al cuartel amb los enemics d'Espanya i seguir la seva sort.

Mes, ai desgraciat!, així sí que es declarà per una opinió que encara es dubtava si la tenia i s'obligava a fugir amb ells si podien tenir la sort de salvar-se, perquè el poble, havent-lo conegut infident per est sol fet s'havia encarnissat en sa persona per satisfer la justa ràbia que es tenia contra els inicuos usurpadors. Allí tancat amb ells, estos resistiren el possible esperant vingués reforç, però fos pel que fos no es vegé amb la promptitud necessària i apurats resolgueren rendir-se i quedar presoners. Bé podem comprendre el cop que rebria el seu cor al conèixer semblant determini, i així, no considerant-se prou resignat a sofrir les ires del poble si no les contenia el general espanyol, es preocupà fins a l'extrem d'assentar-se sobre un barril de pólvora i demanant a un soldat que hi prengués foc, aquell bàrbar així ho feu amb tan poca consideració que ell també morí en la voladura, prop l'escala o en la mateixa escala del cuartel, abans d'entregar-se i com quedés lo Dr. Freixas batallant amb les angúnies de la mort, un oficial el rematà per compassió amb un tiro. Així ho he oït a persona fidedigna de esta vila que es trobava en ella en aquella ocasió.⁽⁶⁾

Tal fou la fi d'aquell desgraciat, víctima del seu amor propi, mal fundat en un cor cristià. Son cadàver fou sepultat en l'altar que la casa de Freixas tenia en l'àngul a mà dreta del primer claustre, o de columnes, de Sant Francesc, segons m'ho digueren quan allí estudiava filosofia amb lo savi lector P. Ramon de Barberà en l'any 1819, i de tan desesperada resolució prové que em recorde tots los dies de la ingratitud de sa vídua D. Joaquina i de son hereu, i particularment de D. Lluís Freixas i Mascaró.

Era d'esperar que, mort son pare, tractarien ella de pagar el deute del vale, de qual valor se n'havia en part aprofitat per fer obres en sa casa en l'any que se li deixà, i el fill del que gastaren en Barcelona en casa de mos pares; però havent transcorregut quatre anys des de què es restituí la família Vidal a esta, sens que els mare i fill Freixas res li diguessin ni sols es tractassen, l'emprengué mon pare a est recordant-li ses obligacions, a lo que contestà que "ja hi pensaria i ho diria a sa mare", però passà temps i més temps i res contestava i fent com si res li hagués dit.

Arribà el cas que en juliol de 1820 casà una germana Gaetana amb D. Enric Climent i Casadevall, de Castelló d'Empúries, i volent el pare donar el dot vengué una de les cases que tenia davant l'abeurador de la Rambla (que és la que posseeix lo cisteller Bonifaci Queralto i Artís) perquè, a més de necessitar els diners, es persuadí que unida a l'altra o pellissa que hi havia al

costat, podria fer-ne una de bona i còmoda per a ell, i molt més lo decidí a la venda la fundada esperança de posseir la que actualment posseïm en l'Arrabal de Nostra Senyora, n. 10, si es podia convenir amb D. Antònia Ferrer i Gassol, viuda del doctor en drets D. Francisco Ferrer i Coll i els curadors del dement Gabriel Poch i de la menor Caterina Guasch i Poch,⁽⁷⁾ lo que arribant a notícia dels Freixas i despertant-los lo desig de posseir-la ells per ajuntar-la a la que habiten i fer-ne una molt més gran, com un palau, intrigaren de tal mode que el meu pare es vegé obligat a donar-ne més i costejar el plet que mogueren als dits curadors.

Per contrariar mon pare els intents dels Freixas, i coneixent que de la sola casa que habitava la senyora vídua Ferrer res ne faria sens obtenir la de la cantonada i les dos petites de sota al costat de la d'aquells, tractà amb son duenyo Gabriel Poch, arrier, que des del moment les hi vengué firmant l'acte en poder del notari D. Mariano Abella i Nogués, a 4 de febrer de 1822,⁽⁸⁾ per qual notícia, alterada D. Joaquina, cridà de balcó a carrer lo venedor Poch dient-li: “Viló:⁽⁹⁾ ja sé que t'has venut les cases al Busquets, però si no tens altres diners que els que et doni per comprar candela te n'aniràs al llit a les fosques”, emperò com ja tenia els diners i sabia que l'enemistat de dits Freixas provenia de quan els demanava el pare son crèdit i els privava de comprar les cases que volien, amb tota la sorna pròpia d'un calesor,⁽¹⁰⁾ veient-la tan gravada com era la que el cridava, li respongué: “Ai!, cara de tovalló!; què dius!, què dius!, mira com sonen, ho sents?; de tu sí que no hauria cobrat que no pagues al Vidal”.

Aquesta escena, que es féu pública puix passà al mig del dia, despertà la major antipatia entre les dos famílies, i fent tot quant podien pensar per contrariar els intents del pare perquè no pogués obtenir la casa de la dita Sra. Ferrer, es vegé obligat a fer-li alguna concessió pecuniària i d'habitació parcial a fi d'obtenir la escriptura de conveni que es firmà en poder del mateix notari al cap de nou dies del altre, es dir, a 13 febrer de dit 1822,⁽¹¹⁾ lo que els acabà d'enconar d'un mode irreconciliable amb ma família.

Des del mateix instant, el meu pare els hauria citat pel pago de son crèdit, mes com la guerra contra els servils reialistes augmentava i, per altra part, jo no era encara advocat, resolguérem veure com terminava la primera i esperar a que obtingués el grau per evitar gastos i no molestar a ningú; i així fou que finida la guerra civil i entrant cent mil francesos per treure la Constitució, vençut el partit liberal, passant els majors apuros per haver pertenescut a est sent miliciano, poguí acabar ma carrera en 1826; amb tot, com aleshores s'exigia tenir la edat de 25 anys i estos no els complia fins el 14 de gener de 1830, resolguí practicar-me en el despatx del distingit advocat D. Pau Sastre, que morí en esta vila, i entaular demanda en força del vale o paper privat escrit tot de pròpia mà del difunt Freixas, excepte la paraula gener i número del vale reial, deixat que foren escrits per mon pare i que diu així: “He rebut de Gaetano Vidal un Vale Real de 300 pes. creació de gener de n. 107.858 que li retornaré junt amb sos premis per tot lo juliol propvinent. Vilafranca 31 de maig de 1801. Lluís Freixas”, verificant-ho des de luego perquè no poguessen los deutors oposar la prescripció dels trenta anys, esperant jo els 25 de ma edat per firmar els escrits a principis de 1830; bé que tampoc els hauria valgut, deduint-ne els set de la guerra de la Independència i els d'epidèmia.

Servint-me, doncs, de la firma del Dr. Sastre i concertat mon pare amb Anton Rius i Coll, forner de Sant Joan, frente a la casa Freixas per demanar-los al mateix temps 543 u. 1.389 d. que li devia del passament de comptes de pa i segó que son pare, Josep Rius, els havia entregat a fiar

fins el dia 15 d'octubre de dit any, que li firmà el Dr. Freixas amb promesa de pagar-les-hi sempre que Freixas volgués, amb resarciment de danys i costes, presentí el pediment el 23 de febrer de 1827 per davant lo notari Josep Anton Sala y Macià, essent alcalde major D. Pallari Duran i Julià i reproduïda la demanda en 21 de juliol següent, presentí capítols per provar-li l'autenticitat dels recibos produïts; que els interessos del vale reial deixat al 4 per cent que llavors guanyaven, ascendien en 26 anys a 439 sous i 194 diners; que quant lo Dr. Lluís Freixas i Blanch casà en primeres núpcies amb D. Josefa Gatell i Figuerola, sos pares, D. Josep Freixas i Font i D. Teresa Freixas i Blanch,⁽¹²⁾ reservant-se esta l'usdefruit, li feren donació de sos béns, segons apart dels capítols matrimonials que autoritzà el notari de la Torredembarra, Geroni Cabanyas, a 5 de maig de 1783: que els expressats béns donats consistien en la casa del carrer de la Palma, una peça de terra dita de Sant Julià, altra les Figueretes, altra el Noguer Mollà, altra el Noguer Pla i altra l'Oliverar, quals finques usufructuava D. Teresa Freixas i Blanch, mare del deutor en 10 de juliol de 1809 i en la fetxa del pendiment sa segona muller i son fill i hereu, D. Joaquima i D. Lluís Freixas i Mascaró.

Estos, per medi de son procurador D. Francisco Morgades, comparegueren en causa el dia 9 d'agost i demanaren que ans de tot produís dits capítols i averiguat son paradero, que era en casa el notari Barad de la Torredembarra, que en volia 40 duros de treure'n la còpia, ho manifestí al company Rius, més com li venia costa amunt fer aquell gasto a pesar de que jo li deia que prou feia jo en treballar de franc, digué que com la prova seria encara més costosa i ell sabia que altres acreedors de Freixas volien tirar-se-li sobre, els veuria per formar un cos i costaria menos.

No em paregué mal la idea i així fou que fent part amb Vidal i Rius, lo moliner que fou primer de Mascaró i després dels Monjos, Pere Botifoll, per reclamar-los i cobrar d'una part 30 sous que son pare, Joan Botifoll, pagà per dits cònjuges Freixas i Mascaró en 17 de juny de 1800 al reverend Pere Joan Vidal per la pensió de censal que feien a la reverenda comunitat de preveres de esta vila, i de altra part 150 sous que el mateix Joan deixà al Dr. Freixas en 16 de juliol de 1807, los tres dits acreedors atorgaren poders al procurador Josep Miró que autoritzà el notari D. Josep Anton de Lomanya a 28 de juliol de 1827,⁽¹³⁾ compareixent en autos en 10 d'agost següent, i des de luego resolguí promoure un concurs d'acreedors per ocurrència, tota vegada que ens havíem reunit tres, número suficient a l'efecte, marcat per la llei.

Desgraciadament en aquella ocasió, marxant los francesos de Barcelona que vingueren a treure la Constitució en 1823, es promogué la primera carlinada per fer caure a Fernando del trono, i encruelida com tota guerra civil, convingueren no activar lo plet fins a veure en què parava, tant més quan persones amigues de pau entre famílies, tractaven de compondre-ho, i no urgia, puix que no era de témer que es pogués oposar la prescripció en contra de crèdits reclamats abans dels 30 anys en què es contragueren a favor dels colitigants; i si bé no dirà molt, amb tot lo desig de no gastar, i menos de renyir més de lo que ja ho estaven, féu que es descansés mentre persona hi hagués que procurés transigir les pretensions.

Inútil és dir que D. Jordi i D. Ramon Miret, cunyats de D. Lluís Freixas i Mascaró, s'interessaren moltíssim que es fes un arreglo amistós, puix, pretextant una vegada en que sa mare D. Joaquima no hi consentia, altra que res tenia de son pare i altres en fi amb vanes excuses, lo cert és que no donaren resultat les intermediacions de sos parents i amics, arribant fins a tant sa terquedat que, havent-se ofert per conciliador son íntim de nostra casa, D. Joan Vallès de la Masana, després d'haver-li ofert que s'hi pensaria, tingué el valor, per no dir una altra cosa, de contestar,

al cap de molt temps, “que s’havia posat a la rifa o loteria, i que si treia ens donaria alguna cosa”. És a dir que a la ingratitud anyadí el desvergonyiment.

Res podia ja esperar-se de qui semblant comportament tenia, i ja amb esperances, ja amb consideració a les tristes circumstàncies per què passava la nació arribàrem al fatal any 1835 en què, fastidiats els companys Rius i Botifoll, manifestaren que no volien seguir lo plet, i en tant era així que retiraren sos vales de crèdit, conforme resulta de la diligència del notari D. Josep Anton Macià de 5 de novembre de dit any, després de la comparecència en causa de ma Sra. Mare D. Paula en 14 del anterior octubre, quedant des d’aleshores sols per pleitejar, que és lo que volia la part contrària a fi d’impossibilitar més nostre dret.

Per això féu D. Lluís tot esforç, pués ja lliure per haver mort sa mare, poguí averiguar que Rius i Coll havien desistit no per evitar-se gastos i mals de cap, sinó perquè fugint del plet es compongueren amb ell del millor mode que pogueren, encara que, sospitant-ho jo, sempre m’ho negaren, puix que així ho havien convingut amb lo deutor a fi de treure’n el millor partit possible, però sí em digueren que res volien pagar a cal Vidal, perquè l’havien privat de poder comprar la casa que tant feia per a ells. D’allí provingué tota sa malícia contra nostra família tirant a l’oblit los molts i grans favors que d’ella té rebuts.

Seguia la guerra civil, que no terminà fins a primers de juliol de 1840; a ella se succeïren no pocs i molt freqüents disturbis polítics, i com així arribéssim a l’any 1848 i des del començament del plet havien ja passat més de 20 anys, amb lo pensament de continuar-lo ans no prescrigués mon dret passant-ne 30, i recordant-me que en lo libelo o pediment introductorí havia demanat el cobro de l’import del vale amb sos interessos, que estos en l’escrit de capítols o articulata los fixí al 4 per cent, perquè així és pagaven quan mon pare deixà el vale reial de 300 pesos i que amb tot, posteriorment, havia declarat la Reial Audiència “que sols podien comptar-se per lo que l’Estat havia satisfet als tenidors d’aquella classe de paper” en la causa seguida entre el Sr. Josep Lleó de Vilanoveta i D. Francisco Ferrer i Sidos, notari de Sitges, acudí al Col·legi de Corredors de Barcelona perquè em lliurés nota del que hauria guanyat lo meu vale deixat a Freixas, a fi de reclamar lo just en la prossecució del plet, esmenant l’article que em creia era del 4 per cent.

Esta nota que es troba original dins dels autos també originals, patentitza que des de 1810 que es féu el préstamo del vale, fins a 1848 havia guanyat 1.699 rals i 27 cèntims, per manera que amb los 4.480 rals i 27 cèntims de l’import del val són 6.179 rals i 27 cèntims els que li podia reclamar en aquell any; amb tota la dificultat de provar la pertinença dels béns ja venuts excepte la casa de Freixas, els disgustos de família tan veïna, l’esperança de composició que mai abandona a l’home i el veure que faltaven encara anys que podia seguir el plet, majorment si mon fill Gaietà corria amb bon acord amb Ramon Freixas i Miret, fill del deutor, feren que m’abstingués llavors de remoure ma instància, esperant millors dies.

Mes tot ho vegí frustrat, i això quan quasi havia passat el temps hàbil per la reclamació; puix essent advocats los dits fills, el de Freixas es mostrà molt altiu i enconat contra el meu, sens dubte per enveja i perquè li feia ombra i, a més a més, orgullós des que casà amb la filla gran del fideuer de fora, Eulàlia Martorell i Rovira, no per sa hermosura, sí que pel bon dot que tenia, deixant son trajo de menestrals, i formaren una parella que portà en sa presència pintada l’altive-sa. Ella ni saluda, com se sol dir, les Creus; ell vos farà la gara gara; però com més vos demostra

amistat menys teniu de fiar-se'n perquè maquina la traïció. En fi: el Ramonet és digne fill de son pare. Est, estafant-me a mi i als altres, es mantingué, fins que aquell, casant-se amb la menestrala rica, amb lo major descaro es burla de tot, per fer son negoci. Déu els doni el que més els convinga i un bon remordiment per ses ingratituds i estafa que em fan.

Ho escric així perquè, recollits els autos originals, els col·loco entre els papers de ma casa per poder acreditar-ho sempre que convinga, sentint vivament ma consideració que ens han perjudicat en el cobro d'aquestes justes i no despreciables quantitats, sens per això haver obtingut més que una aparent amistat entre veïns, que gaudirien en la ruïna de la família Vidal. Mes no: no tindran aquest goig, ajudant Déu, si, com espero, escolta les mies súpliques dirigides a sa felicitat, únic afany a què es dirigeixen totes mes aspiracions.

NOTES

- (1) Totes les notes són del transcriptor [J.S.i B.]. Pel que fa a les característiques generals de l'edició i el seu autor podeu veure VIDAL I VERDAGUER, Antoni (1805-1889), "La tia Antònia", a revista *Del Penedès* núm. 19, tardor-hivern 2008-2009, i també ARNABAT MATA, Ramon, amb anotacions de SOLÉ BORDES, Joan, *La família Vidal Verdaguer, de proveïdors de l'exèrcit a hisendats. Riqueses i misèries d'una família burgesa al Penedès del tombant dels segles XVIII i XIX*, Ed. CCAP, Andana, Vilafranca, 2008.
- (2) Creiem que cal interpretar com a brigant, sinònim de bergant *Dic. Català-Valencià-Balear* II. p. 669.
- (3) Castellanisme. Violació de la confiança o fe deguda a algú.
- (4) Espai en blanc per inserir-hi la data, de la qual no disposava en redactar el text.
- (5) Castellanisme. Que comet infidència.
- (6) Tot i que no hem trobat cap altra referència d'aquests macabres detalls de la mort del corregidor Lluís Freixas, és una versió més completa que la dels documents del Fons Freixas de l'ACAP o les recollides per BENACH i TORRENTS, Manuel, *El corregidor Lluís Freixas i la Guerra del Francès a Vilafranca*, Vilafranca del Penedès, 1968, i a l'abans esmentat ANABAT MATA, Ramon (2008).
- (7) Vid. nota 11.
- (8) Les referències que es donen són certes. Així ho hem pogut cercar a l'ACAP, Fons Notarial. Allí, en el protocol de Marià Abella i Nogués, 4 de febrer de 1822, es llegeix que Gabriel Poch, arriero, de Vilafranca i abans de València, per pagar i satisfer a Isabel Torras, Vda. de la vila, i Joan Torras, baster habitant d'Igualada, mare i fill, la quantitat de 325 lliures de Barcelona, ven a Gaietà Vidal i Busquets tres casetes amb tres portals, dues senceres i l'altra que fa cantonada a la Rambla, de terra fins el primer pis, a la vila, carrer de Sant Joan, les tres casetes buides, a sol ixent afronten amb honors dels hereus de Francesc Ferrer, advocat que fou de la present vila, i part amb la Rambla del Portal de Nostra Senyora, a migdia amb dit carrer de Sant Joan, a ponent amb honors dels hereus del doctor en dret D. Lluís Freixas veí que fou de la vila, a tramuntana part amb hereus de Ferrer. Li pertanyen com a hereu de Joan Poch pagès de la vila, el seu pare i aquest hereu de Gabriel Poch, pagès, pare i avi respectivament pel protocol del notari Abella i Nogués de 8 de desembre de 1793, confirmada el 3 de març de 1795, ven per 725 lliures moneda de Barcelona i retira la part que deu a Isabel i Joan Torras.
- (9) Abreujatura de Gabriel, Gabrieló.
- (10) Carreter, que porta una calesa.
- (11) Davant el notari Abella el 13 de febrer de 1822 se suscita un plet entre Josep i Fèlix Raventós, pare i fill, basters, i Miquel Sivela, espadenyer de la vila, com a autors i curadors de les persones i béns de Gabriel Poch, dement, i de Caterina Guasch i Poch, impúber. En concret una casa que compra el difunt marit el 27 de setembre de 1803 davant el notari Abella, la compra Joan Poch per entregar a Gabriel Poch i M. Antònia Poch, mare de la dita Caterina Guasch, la seva filla. Hi ha un deute d'Antònia Ferrer a Gaietà Vidal, se li cedeix i transfereix la casa amb dos portals o casa nova i un tros de la casa vella, del primer trispol fins al cel, situada a la Rambla o Raval de Nostra Senyora, afronta a sol ixent amb honors de Josep Anton Graells pagès, i part amb la Rambla o Raval, a migdia amb la Rambla i amb el carrer de Sant Joan i els baixos amb honors del mateix Vidal, i a ponent amb el mateix Vidal i

amb els hereus de Lluís Freixas i a tramuntana amb hereus de Freixas i Graells. Mentre visqui la venedora, Antònia Ferrer, tindrà per pacte habitació a la casa (ACAP, Fons Notarial).

- (12) El primer cognom és el del marit, d'acord amb el costum de l'època, el segon que consta és el primer seu, com es veu pels cognoms del fill.
- (13) Notari Lomaña, foli 100, 28 de juliol de 1827. Gaietà Vidal, comerciant, i Antoni Rius, forner, tots dos de Vilafranca, i Pere Bentifoll, moliner de Santa Margarida, donen poders a Josep Miró per actuar davant de jutges i tribunals a 28 de juliol de 1827 (ACAP, Fons Notarial).